

Razi University

Linguistics Society of Iran

Critical Analysis of Social Actors' Representation in the Poetry of Parvin E'tesami: A Study Based on the Reference System Strategies of van Leeuwen's Approach (2008)

Najme Mirzade¹, Mousa Ghonchepour², and Zohre Ahmadipour Anari³

1. M.A. in Persian Language Teaching, Department of Persian Literature, Faculty of Literature and Humanities, Farhangian University of Kerman, Kerman, Iran. E-mail: nmi13868@gmail.com
2. Corresponding Author, Associate Professor of Linguistics, Department of Language Teaching, Faculty of Literature and Humanities, University of Farhangian, P. O. Box 14665-889, Tehran, Iran. E-mail: m.ghonchepour@cfu.ac.ir
3. Associate Professor of Literature, Department of Persian Literature, Faculty of Literature and Humanities, University of Farhangian, P. O. Box 14665-889, Tehran, Iran. E-mail: ahmadypoor@yahoo.com

Article Info

Article type:

Research Article

Article history

Received: 18 Jan 2025

Received in revised form: 10 Mar 2025

Accepted: 12 Mar 2025

Published online: 28 Mar 2026

Keywords:

reference system,
critical discourse analysis,
genericization,
indetermination,
association

ABSTRACT

This research critically analyzes the representation of social actors in the poems of Parvin-e E'tesami, based on the reference system of the socio-semantic approach of Van Leeuwen (2008), to clarify the relationships between power and identity in the socio-political context of that time. In this descriptive-analytical study, 247 couplets from 10 poems by Parvin were examined as a statistical sample based on the dual reference systems of genericization-specification, individualization-assimilation, aggregation-collectivization, determination-indetermination, association-dissociation, and differentiation-indifferentiation. The results indicated that, in personality type strategies, the representation of social actors shows that genericization and specification components are similar, while assimilation differs from individualization. In personalization strategies, determination and association frequencies differ from indetermination and dissociation, respectively. Furthermore, differentiation components vary from indifferentiation. In conclusion, data analysis revealed the use of all strategies within the dual reference system. The representation of social actors demonstrates attention to both genericization and specification, while assimilation-individualization indicates that power structures marginalize individual identities. The determination component highlights an imbalance in societal identity and structure. Additionally, the association-dissociation system emphasizes shared challenges and advocacy for social change. Frequent differentiation critiques the binary division of society, offering a distinct view of power dynamics between ordinary citizens and elite actors. Pronoun usage in this dual system differentiates known and unknown social actors, encourages conformity to societal norms, and reinforces collective identity over individual identity within a hierarchical framework.

Cite this article: Mirzade, N., Ghonchepour, M., & Ahmadipour Anari, Z. (2026). Critical analysis of social actors' representation in the poetry of Parvin E'tesami: A study based on the reference system strategies of van Leeuwen's approach (2008). *Research in Western Iranian Languages and Dialects*, 14(1), 93–110. <http://doi.org/10.22126/jlw.2025.11654.1811> (in Persian).

© The Author(s).

DOI: <https://doi.org/10.22126/jlw.2025.11654.1811>

Publisher: Razi University

Introduction

Discourse analysis is a broad field that clarifies how meaning is constructed in interpersonal relationships and social interactions through the study of language use in various contexts (Gee, 2014). This approach is descriptive and does not address issues of power or social inequalities. The goal of discourse analysis is to understand the subtleties of language and how it functions in specific contexts without criticizing power structures. Critical discourse analysis, on the other hand, reveals the relationships between language, power, and social inequalities and focuses on how discourse shapes social structures and ideologies and how these structures influence discourse and the way language can sustain or challenge power structures (Fairclough, 1995, 2010; Wodak & Meyer, 2009, 2016). This approach, influenced by critical and social theories, often seeks to create and promote social change by revealing social inequalities in the underlying layers of discourse (Paltridge, 2012).

Parvin's poems are rich in emotions, experiences, and cultural-social issues. By expressing them, she challenges the conventional norms of a society, simultaneously inviting the reader to engage with her criticism of the diverse roles of social actors. These roles reflect different social classes in terms of identity and ideology. Parvin, through addressing social challenges, demonstrates that her poetic language is not only beautiful and melodious but also a powerful tool for social criticism, emphasizing the need for a critical understanding of discourse meaning. Furthermore, van Leeuwen's (2008) focus on intertextual characteristics can be more influential in revealing the layers of meaning in her poems, which possess a literary-historical background. This approach deepens the reader's understanding of contemporary socio-political events and clarifies the power dynamics in her poetic discourse. Since her poems have significantly influenced the representation of the relationships among different ruling groups during the Constitutional period, and to the best of our knowledge, they have not yet been examined from this perspective, it is necessary to analyze how social actors are represented. This analysis will consider the sociological-semantic components based on the system of reference, from the perspective of van Leeuwen's (2008) approach. This will not only enhance the understanding of their representation but also illustrate social relationships and power mechanisms of that period and address the following questions:

1. How is the frequency of the strategies and sociological-semantic components based on the reference system in Parvin's poems?
2. What image does Parvin present of the activists and social conditions of her time, considering the reference system of van Leeuwen's (2008) approach?

Method

The current descriptive-analytical research examines the representation of social actors in the poems of Parvin, with an emphasis on the reference system of van Leeuwen's (2008) model. To achieve this, first, the discursive elements in each couplet were identified and extracted based on the network of representation system of this approach, and then the obtained results were analyzed and explained. In this regard, 247 couplets out of 5612, derived from ten pieces of poetry predominantly in the form of a dialogue and related to cultural, political, and social contexts, were studied as a statistical sample. Van Leeuwen's (2008) systematic representation network of social actors (p. 52) is based on three transformations of deletion, rearrangement, and replacement, among which the dual reference systems serve as the basis for the analysis and classification of discursive elements. These dual strategies include genericization–specification, individualization–assimilation, aggregation–collectivization, determination–indetermination, association–dissociation, and differentiation–indifferentiation.

For the validity and reliability of the data, first, the discursive elements were individually

identified and categorized by three researchers. Then, the classifications were matched, and after resolving discrepancies, a final selection was made. At the end, the frequency of participants in the poetic discourse was determined through SPSS software version 20, and the couplets were analyzed based on the extracted dual strategies.

Results

The data analysis indicates that in Parvin's poetry, genericization and specification have a similar frequency (50.49% compared to 49.51%). Furthermore, assimilation accounted for 42% and individualization accounted for 8%. The comparison of aggregation and collectivization also confirms that total aggregating, with 39%, has a higher frequency compared to collectivization, which has a frequency of 3%.

Overall, in the personification strategy, 30.32% of social actors are represented as indeterminate and 69.68% as determinate, indicating a lack of balance in the identity and social structure of Parvin's time. Additionally, in the determination strategy, the association representation of actors has a higher frequency compared to the dissociation representation. Moreover, Parvin has emphasized the differentiation between actors and social groups rather than focusing on the lack of differentiation among them.

Conclusion

As Parvin has paid attention to various aspects of people's lives in her poetry, her works are considered not only as literary pieces but also as reflections of the social, cultural, and political-economic conditions of society. Therefore, among the various approaches presented for analyzing critical discourse, her poems are examined based on van Leeuwen's (2008) social-semantic theory, which is suitable for such discourses, to clarify the type and nature of events, social actors, and how they are represented, as well as to elucidate the social realities beyond the discourse. Thus, the image presented of the actors based on this approach can analyze various social, cultural, and political issues from different angles and reveal the layers of meaning in the interpersonal relations of the actors with the people and vice versa.

Parvin has employed both strategies of personalization (determination and indetermination) in her discourse to clarify the identity of social actors. In the strategy of determination, all four elements of association, dissociation, differentiation, and indifferentiation have been employed. The double frequency of the determination element compared to indetermination indicates a lack of balance in the identity and social structure of society. The components that Parvin uses to represent the actors depict the social, economic, political, and cultural status and also the social structures of her time. Examples of indetermination, such as many, anyone, no one, and everyone, which reflect the representation of participants ambiguously, indicate the dark environment of Parvin's time in that the participants or social actors are not identifiable and there is a lack of clarity in society.

The higher frequency of association representation compared to dissociation indicates a focus on the experiences of the general public, common challenges, and supports her advocacy for social changes and emphasizes solidarity and coalitions among those who have been oppressed. She expresses her objection to social criteria, wealth distribution, and power structures that perpetuate this injustice through the association representation of activists. The lack of balance between association and dissociation representation suggests that although individual narratives are important, emphasizing collective experiences enables broader criticism of systemic issues compared to merely personal dissatisfaction. In fact, the greater frequency of social activists' representation as association is a critique of the socio-political context of the Constitutional era in Iran, where social justice inequality is widespread.

The greater use of the differentiation strategy among activists compared to indifferentiation reflects a critique of the binary division of society into insiders and outsiders and the differing

views of power structures towards ordinary citizens compared to high-level power activists. Differentiation in Parvin's poetry generally involves two participants, one side which is always unknown, namely those who have power. In contrast, the other side, which is usually known, is the ordinary people and the lower social class. Differentiation, indeterminations and determinations in examples like "We, the poor, are alien to everyone," and "The rich man is familiar with everyone" (Parvin, 1998, p. 164) reflect the corruption within the bipolar and class-based society of her time.

Ethical Considerations

Not applicable

Funding

Not applicable

Conflict of interest

The authors declare no conflict of interest

تحلیل انتقادی بازنمایی کنشگران اجتماعی در اشعار پروین اعتصامی: مطالعه‌ای مبتنی بر راهبردهای نظام ارجاعی رویکرد ون لیوون (۲۰۰۸)

نجمه میرزاده^۱ | موسی غنچه‌پور^۲ | زهره احمدی‌پور اناری^۳

۱. دانش‌آموخته کارشناسی‌ارشد آموزش زبان فارسی، گروه ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فرهنگیان، کرمان، ایران. رایانامه: nmi13868@gmail.com
۲. نویسنده مسئول، دانشیار زبان‌شناسی، گروه آموزش زبان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فرهنگیان، صندوق پستی ۸۸۹-۱۴۶۶۵، تهران، ایران. رایانامه: m.ghonchepour@cfu.ac.ir
۳. دانشیار ادبیات فارسی، گروه ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فرهنگیان، صندوق پستی ۸۸۹-۱۴۶۶۵، تهران، ایران. رایانامه: ahmadypoor@yahoo.com

چکیده

اطلاعات مقاله

در این پژوهش در چارچوب نظام ارجاعی رویکرد اجتماعی-معناشناختی ون لیوون (۲۰۰۸) به تحلیل انتقادی بازنمایی کنشگران اجتماعی در اشعار پروین اعتصامی پرداخته شد. هدف از این پژوهش، روشن‌ساختن روابط بین قدرت و هویت در بافت اجتماعی-سیاسی آن دوره بود. در پژوهش توصیفی-تحلیلی حاضر، تعداد ۲۴۷ بیت از ۱۰ قطعه شعر پروین، نمونه آماری در نظر گرفته شد. تحلیل این داده‌ها بر مبنای نظام‌های دوگانه عام‌ارجاعی-خاص‌ارجاعی، فرادارجاعی-همسان‌سازی، جمع‌ارجاعی-کل‌ارجاعی، مشخص‌سازی-نامشخص‌سازی، پیوسته‌نمایی-گسسته‌نمایی و تمایزگذاری-تمایززدایی این رویکرد انجام شد. فراوانی بازنمایی کنشگران اجتماعی در راهبرد نوع ماهیت نشان می‌دهد که مؤلفه‌های عام‌ارجاعی و خاص‌ارجاعی تفاوت معناداری با یکدیگر ندارند؛ در حالی که فراوانی مؤلفه‌های همسان‌سازی متفاوت از فرادارجاعی است. در راهبرد تشخیص‌بخشی، فراوانی مؤلفه‌های مشخص‌سازی و پیوسته‌نمایی به ترتیب متفاوت از مؤلفه‌های نامشخص‌سازی و گسسته‌نمایی است. فراوانی مؤلفه‌های تمایزگذاری نیز متفاوت از تمایززدایی است. براساس تحلیل داده‌ها، همه راهبردهای نظام دوگانه ارجاعی در متن مورد مطالعه به کار گرفته شده‌اند. الگوی بازنمایی کنشگران اجتماعی، برپایه مؤلفه‌های عام‌ارجاعی و خاص‌ارجاعی، نشان‌دهنده توجه فراگیر به همه کنشگران اجتماعی است. باتوجه به الگوی بازنمایی همسان‌سازی-فرادارجاعی می‌توان دریافت که سازوکارهای قدرت و ساختارهای اجتماعی، به حاشیه‌رانی کنشگران و هویت‌های انفرادی انجامیده است. کاربرد مؤلفه «مشخص‌سازی» در مقایسه با «نامشخص‌سازی» نشان‌دهنده نامتوازنی در ساختار هویتی و اجتماعی جامعه است. الگوی نظام پیوسته‌نمایی-گسسته‌نمایی نیز بر چالش‌های مشترک و حمایت از دگرگونی‌های اجتماعی تأکید دارد. کاربرد فزاینده راهبرد تمایزگذاری، بر نقد دوگانه‌سازی جامعه و تفاوت در نگرش ساختار قدرت به شهروندان عادی نسبت به کنشگران رده‌بالا دلالت دارد. در این نظام دوگانه، کاربرد ضمایر به تمایز بین کنشگران و جامعه دوقطبی شناخته‌ناشناخته، تشویق دیگران به همراهی با وضع موجود جامعه، برجسته‌سازی وجوه مثبت گروه خود و وجوه منفی گروه دیگران، تقابل بین هویت جمعی و هویت انفرادی و ماهیت سلسله‌مراتبی جامعه اشاره دارد.

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۲۹

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۲/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۲۳

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۱/۸

کلیدواژه‌ها:

نظام ارجاعی،
تحلیل گفتمان انتقادی،
عام‌ارجاعی،
نامشخص‌سازی،
پیوسته‌نمایی

استناد: میرزاده، نجمه؛ غنچه‌پور، موسی؛ احمدی‌پور اناری، زهره (۱۴۰۵). تحلیل انتقادی بازنمایی کنشگران اجتماعی در اشعار پروین اعتصامی: مطالعه‌ای مبتنی بر راهبردهای نظام ارجاعی رویکرد ون لیوون (۲۰۰۸). *مطالعات زبان‌ها و گویش‌های غرب ایران*، ۱۱(۱)، ۹۳-۱۱۰. <http://doi.org/10.22126/jlw.2025.11654.1811>

۱- مقدمه

تحلیل گفتمان^۱ حوزه‌ای گسترده است که در آن کاربرد زبان در بافت‌های گوناگون مطالعه می‌شود تا چگونگی ساخت معنا در روابط بین‌فردی و تعاملات اجتماعی روشن شود (جی^۲، ۲۰۱۴). تحلیل گفتمان، رویکردی توصیفی است که مسائل قدرت یا نابرابری‌های اجتماعی را دربر نمی‌گیرد. در تحلیل گفتمان، هدف درک ظرافت‌های زبان و شیوه عملکرد آن در زمینه‌های خاص بدون انتقاد از ساختارهای قدرت است. در مقابل، در تحلیل گفتمان انتقادی^۳ روابط میان زبان، قدرت و نابرابری‌های اجتماعی بررسی می‌شود. در این رویکرد همچنین به نقش گفتمان در شکل‌دهی ساختارهای اجتماعی و ایدئولوژی‌ها و تأثیرپذیری از آن‌ها پرداخته می‌شود. علاوه بر این، در این رویکرد بر شیوه‌هایی تأکید می‌شود که زبان به کمک آن‌ها می‌تواند ساختارهای قدرت را تداوم بخشد یا به چالش بکشد (فرکلاو^۴، ۱۹۹۵، ۲۰۱۰؛ ووداک و میر^۵، ۲۰۰۹، ۲۰۱۶). متأثر از نظریه‌های انتقادی و اجتماعی، در این رویکرد تلاش می‌شود با آشکارسازی نابرابری‌های اجتماعی در لایه‌های زیرین گفتمان، تغییرات اجتماعی ایجاد شود و گسترش یابد (پالتریج^۶، ۲۰۱۲).

در رویکرد جامعه‌شناختی-معنایی ون لیوون^۷ (۲۰۰۸)، زبان کنشی اجتماعی در نظر گرفته می‌شود که ساختارها و روابط اجتماعی را شکل می‌دهد و خود نیز به کمک آن‌ها شکل می‌گیرد. در این رویکرد با بررسی منابع اجتماعی-معنایی متن مشخص می‌شود که معانی چگونه هنجارها و ایدئولوژی‌های اجتماعی را بازتاب می‌دهند یا به چالش می‌کشند. در این رویکرد بر راهبردهای کنشگران^۸ اجتماعی برای نشان‌دادن کنش‌ها و روابط اجتماعی آن‌ها تأکید می‌شود؛ امری که دستیابی به درکی دقیق از سازوکار زبان در شکل‌دهی هویت‌های اجتماعی، روابط و ساختارهای قدرت را فراهم می‌کند. در این راهبردها با بازنمایی کنشگران اجتماعی یعنی گروه‌های به‌حاشیه‌رانده‌شده در برابر کنشگران دارای قدرت، سوگیری‌ها و نابرابری‌های قدرت در جامعه آشکار می‌شوند و تأثیر ذاتی این بازنمایی‌ها بر درک و گفتمان عمومی تقویت می‌شود.

بازنمایی کنشگران اجتماعی باتکیه بر رویکرد ون لیوون (۲۰۰۸) به‌طور عام در پژوهش‌های متعددی (آهنگر و دیگران، ۱۴۰۲؛ المغلوث^۹، ۲۰۲۲؛ بابایی و راشد^{۱۰}، ۲۰۱۷؛ رحیمی و پارسا، ۱۴۰۲؛ قنبری عبدالملکی و فیروزیان‌پور اصفهانی، ۱۴۰۱؛ ماچین و مایر^{۱۱}، ۲۰۱۲؛ هرینگ^{۱۲} و دیگران، ۲۰۱۷) بررسی شده است. همچنین در پژوهش‌هایی به اشعار پروین به‌طور خاص پرداخته شده است (باقری‌نیا و دشتی، ۱۴۰۲؛ خدادای و دیگران، ۱۴۰۱؛ شاهرخ و دیگران، ۱۴۰۰؛ صادقی و دیگران، ۱۴۰۰؛ علی‌نژاد، ۱۴۰۲؛ ملایی و معصوم‌پور، ۱۴۰۱). با این حال، برپایه بررسی نگارندگان، در هیچ‌یک از این پژوهش‌ها، تحلیل اشعار پروین از منظر نظام ارجاعی رویکرد ون لیوون (۲۰۰۸) انجام نشده است. بنابراین، در این بخش تنها پژوهش‌هایی مدنظر است که به‌طور مستقیم با اشعار پروین یا با رویکرد یادشده مرتبط هستند. در ادامه، به نمونه‌هایی از این پژوهش‌ها پرداخته می‌شود.

شاهرخ و دیگران (۱۴۰۰) با بررسی درون‌مایه ستم‌ستیزی در شعر پروین اعتصامی تأکید می‌کنند که این شاعر، انتقادهای خود به شرایط سیاسی-اجتماعی حاکم بر جامعه را با تمثیل بیان کرده است. از نظر آن‌ها، این درون‌مایه به شکل‌هایی مانند جست‌وجوی آرمان‌شهری عاری از ظلم و بیداد، اعتراض به بی‌عدالتی در توزیع درآمدها و وضع مالیات‌های سنگین و انتقاد از بی‌مهری در تعامل با یتیمان و کودکان بی‌سرپرست تجلی یافته است. صادقی و دیگران (۱۴۰۰) نیز با بررسی سروده‌های پروین اعتصامی در چارچوب نظریه روان‌شناختی شخصیت آدلر^{۱۳} بر این باورند که او با توصیف عواطف و احساسات سرخورده زنان می‌کوشد از جامعه مردم‌محور انتقاد کند. علاوه بر این، به بیان آن‌ها، در فضایی که مردسالاری غالب است، نادیده‌گرفته‌شدن پروین و هم‌نوعان او به ایجاد احساس

1. discourse analysis
2. J. P. Gee
3. critical discourse analysis
4. N. Fairclough
5. R. Wodak & M. Meyer
6. B. Paltridge
7. T. van Leeuwen
8. actors
9. S. Almaghlouth
10. E. Babaii & M. Rashed
11. D. Machin & A. Mayr
12. S. C. Herring
13. A. Adler

حقارت و عقده‌های ناشی از آن منجر شده است. آن‌ها معتقدند شاعر برای جبران حقارت، به نمایندگی از زنان محروم و سرخورده، سیمای زنان جامعه را مهم جلوه داده است. همچنین خدادای و دیگران (۱۴۰۱) در بررسی زمینه‌های اخلاقی قطعۀ «صاعقه ما ستم اغنیاست» برمبنای نظریه ارتباط کلامی یا کوبسن^۱ دریافتند که پروین ترکیبی از مسائل اخلاقی، اجتماعی و سیاسی را با مخاطبان به اشتراک گذاشته است. به‌باور آن‌ها، او با به‌کارگیری نقش ترغیبی زبان، ضمن دعوت مخاطبان به حق‌طلبی، بر لزوم کسب خوی نیک برای برهم‌زدن وضع نامطلوب تأکید می‌ورزد. علاوه‌براین، آن‌ها معتقدند او با بهره‌گیری از نقش ارجاعی، واقعیت‌های موجود را نشان می‌دهد که آمیزه‌ای از بی‌اخلاقی‌های طبقه حاکم و محرومیت‌های فرودستان است.

افزون‌براین، ملایی و معصوم‌پور (۱۴۰۱) با بررسی مضامین نابرابری‌های اجتماعی در اشعار پروین تصریح می‌کنند که او طبقه ضعیف جامعه را برای برقراری عدالت، به قیام و انقلاب فرامی‌خواند. باقری‌نیا و دشتی (۱۴۰۲) نیز درباره موضوع زن در ادبیات معاصر و به‌ویژه در سروده‌های پروین بیان می‌کنند که این شاعر، تحصیل علم را تنها سلاح مبارزه زنان برای مقابله با نارسایی‌ها، بازستاندن حقوقشان، دستیابی به جایگاه واقعی‌شان در جامعه و ارتقای خانواده می‌داند. براساس یافته‌های علی‌نژاد (۱۴۰۲)، پروین اعتصامی در اشعار خود، با رویکردی روانکاوانه و باتکیه بر نظریه زیگموند فروید^۲، نقش شاعری روان‌درمانگر را ایفا می‌کند. به عقیده آن‌ها، پروین در شعر خود با روش‌های معنادرمانی، شعردرمانی، ارتباط کلامی، طنز و روان‌پالایی به درمان روحی و روانی شخصیت‌ها و مخاطب پرداخته است.

اشعار پروین سرشار از احساسات، تجربه‌ها و مسائل فرهنگی-اجتماعی است. پروین با بیان این موضوع‌ها، هنجارهای رایج جامعه را به چالش می‌کشد و هم‌زمان خواننده را به تفکر و انتقاد از نقش‌های مختلف کارگزاران اجتماعی دعوت می‌کند. این کارگزاران، نمایندگان طبقات متفاوت جامعه از نظر هویتی و فکری-سیاسی-اجتماعی^۳ هستند. پروین با طرح مسائل و چالش‌های اجتماعی نشان می‌دهد که چگونه زبان شاعرانه او علاوه بر دلنشین بودن، به ابزاری قدرتمند برای نقد اجتماعی تبدیل می‌شود و بر ضرورت درک انتقادی از معنای گفتمان تأکید می‌ورزد. افزون‌براین، تمرکز رویکرد ون‌لیوون (۲۰۰۸) بر ویژگی‌های بینامتنی می‌تواند بر آشکارسازی لایه‌های معنایی اشعار پروین با زمینه ادبی-تاریخی اثرگذار باشد؛ به این ترتیب، درک خواننده از رویدادهای اجتماعی-سیاسی معاصر، ژرف‌تر و چگونگی بازنمایی قدرت در گفتمان شاعرانه او روشن‌تر می‌شود. اشعار پروین به دلیل بیان روابط میان گروه‌های حاکم متفاوت در دوره مشروطه بسیار تاثیرگذار بوده‌اند. براساس دانش نویسندگان این نوشتار، تاکنون در هیچ پژوهشی این متن از منظر رویکرد ون‌لیوون (۲۰۰۸) بررسی نشده است؛ از این رو، تحلیل آن ضروری به نظر می‌رسد. بنابراین، در چارچوب رویکرد ون‌لیوون (۲۰۰۸) و باتکیه بر مؤلفه‌های جامعه‌شناختی-معنایی مبتنی بر نظام ارجاع، این اشعار بررسی می‌شوند. در این تحلیل، تلاش می‌شود علاوه بر روشن شدن نحوه بازنمایی کارگزاران اجتماعی و به تصویر کشیدن روابط اجتماعی و سازوکارهای قدرت در آن دوره، به پرسش‌های پژوهش پاسخ داده شود.

۱. فراوانی راهبردها و مؤلفه‌های جامعه‌شناختی-معنایی مبتنی بر نظام ارجاع در اشعار پروین به چه میزان است؟
۲. باتوجه به نظام ارجاعی رویکرد ون‌لیوون (۲۰۰۸)، پروین چه تصویری از فعالان و اوضاع اجتماعی زمانه خود ارائه می‌دهد؟

۲- رویکرد جامعه‌شناختی-معنایی ون‌لیوون (۲۰۰۸)

در حوزه تحلیل گفتمان انتقادی، رویکردهای متنوعی چون رویکرد شناختی-اجتماعی وندایک^۴ (۲۰۰۱)، تاریخی-گفتمانی ووداک (۲۰۰۱)، زبان‌شناسی انتقادی فرکلاو (۱۹۹۲)، زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند هالیدی^۵ (۱۹۹۴)، تحلیل گفتمان فوکو^۶ (۱۹۷۲) و رویکرد جامعه‌شناختی-معنایی ون‌لیوون (۲۰۰۸) معرفی شده‌اند. وجه اشتراک این رویکردها، تمرکز بر عملکرد گفتمان در جامعه و آشکارسازی سازوکارهای پیچیده قدرت است. درمیان رویکردهای یادشده، رویکرد ون‌لیوون (۲۰۰۸) مبنای این پژوهش قرار گرفته است؛ زیرا این رویکرد با تمرکز بر بازنمایی کنشگران اجتماعی و برخورداری از ماهیتی بینارشته‌ای و

1. R. Jakobson
 2. S. Freud
 3. idiological
 4. T. A. van Dijk
 5. M. A. K. Halliday
 6. M. Foucault

چندرسانه‌ای، در نمایان ساختن بینش‌ها و جهان‌بینی‌های نهفته در متون کارآمد است. از آنجاکه شخصیت‌ها، مضمون‌ها و احساسات، اغلب در بافت شعر تشخیص‌سازی^۱ می‌شوند، تصویرسازی و بازنمایی به درک بهتر آن‌ها می‌انجامد. افزون‌براین، نظریه ون‌لیوون (۲۰۰۸) و راهبردهای آن نه تنها به ماهیت گفتمان و زبان (نمادین) محدود نمی‌شوند، بلکه نمودهای ارتباطی دیگر مانند تصویرهای ذهنی موجود در شعر را دربرمی‌گیرند؛ به این ترتیب، خوانش و تحلیلی دقیق‌تر از متون ادبی-سیاسی و درک لایه‌های معنایی آن فراهم می‌شود. اشعار پروین درباره پدیده‌های اجتماعی هستند که اغلب با حوزه‌هایی مانند جامعه‌شناسی، تاریخ و مطالعات فرهنگی هم‌پوشانی دارند و مضامین فرهنگی، سیاسی و اجتماعی را دربرمی‌گیرند؛ بنابراین، تحلیل آن‌ها تنها با رویکردهای تک‌بعدی امکان‌پذیر نیست. درمقابل، رویکردهای چندرسانه‌ای، به‌ویژه جامعه‌شناختی-معنایی، با انعطاف‌پذیری بیشتر، امکان بررسی جامع متون شعری در زمینه‌های اجتماعی گسترده‌تر را فراهم می‌کنند. اشعار پروین معمولاً با مشکلات اجتماعی و اعتراض همراه است؛ بنابراین، رویکرد تحلیلی چندوجهی به‌ویژه برای بررسی دقیق ابراز ناراضی یا هم‌بستگی شاعر مناسب و کارآمد است.

شبکه نظام‌مند بازنمایی کنشگران اجتماعی، مجموعه‌ای از نظام‌های زبان‌شناختی مشخص و متمایز است که سطوح گفتمانی، واژگانی-دستوری، گذرایی، ارجاعی و صنایع بلاغی را دربرمی‌گیرد؛ این نظام‌ها در تحقق بازنمایی کنشگران اجتماعی نقشی اساسی دارند. این شبکه از سه گشتار اصلی حذف، بازآرایی^۲ و جایگزینی تشکیل شده است که هرکدام از گشتارها، نظام زبانی مشخص و متمایزی دارند. گشتار حذف علاوه بر فرایندهای مجهول، اسم‌سازی و صفت‌سازی، راهبردهای طرد^۳ و اظهار^۴ را دربرمی‌گیرد. گشتار بازآرایی، گذرایی است و مؤلفه‌های فعال‌نمایی^۵ و منفعل‌نمایی^۶ را شامل می‌شود. همچنین گشتار جایگزینی شامل ساختار گروه‌های اسمی یعنی مقوله‌های اشاره‌ای^۷ و پسااشاره‌ای^۸ (نظام ارجاعی و کمی)، واژگانی و صورت‌های متفاوت استعاره و مجاز است. به‌طور کلی، گشتار جایگزینی سه بخش ارجاعی، واژگانی (که به انسان اشاره دارند) و استعاره را دربرمی‌گیرد. از آنجاکه در این نوشتار بازنمایی کنشگران اجتماعی در اشعار پروین با توجه به گشتار جایگزینی و با تأکید بر نظام ارجاعی بررسی می‌شود، به نظام‌های دوگانه عام‌ارجاعی^۹-خاص‌ارجاعی^{۱۰}، فردارجاعی^{۱۱}-همسان‌سازی^{۱۲}، جمع‌ارجاعی^{۱۳}-کل‌ارجاعی^{۱۴}، مشخص‌سازی^{۱۵}-نامشخص‌سازی^{۱۶}، پیوسته‌نمایی^{۱۷}-گسسته‌نمایی^{۱۸} و تمایزگذاری^{۱۹}-تمایززدایی^{۲۰} پرداخته می‌شود.

۲-۱ عام‌ارجاعی-خاص‌ارجاعی

کنشگران اجتماعی را می‌توان به دو شیوه تصویرسازی کرد: به صورت گروه‌ها و طبقات کلی (عام‌ارجاعی) یا به صورت افراد معین و مشخص (خاص‌ارجاعی).

۲-۲ فردارجاعی-همسان‌سازی

شیوه خاص‌ارجاعی دو مؤلفه را دربرمی‌گیرد: فردارجاعی و همسان‌سازی. اگر به فعالان اجتماعی به‌منزله افراد، ارجاع داده

1. personalization
2. rearrangement
3. exclusion
4. inclusion
5. activation
6. passivation
7. deictic
8. postdeictic
9. genericization
10. specification
11. individualization
12. assimilation
13. aggregation
14. collectivisation
15. determination
16. indetermination
17. association
18. dissociation
19. differentiation
20. indifferenciation

شود، بازنمایی فردارجاعی است و اگر ارجاع گروهی داشته باشند، بازنمایی همسان‌سازی^۱ است. برای نمونه، در جملهٔ بچه‌ها با مهارت‌های متفاوت در برنامه‌های مدرسه شرکت می‌کنند، واژهٔ «بچه‌ها» بازنمایی همسان‌سازی دارد (ون لیوون، ۲۰۰۸: ۳۷)؛ درحالی‌که واژهٔ «حکومت»، در جملهٔ حکومت استرالیا در پذیرش مسلمانان تردید دارد، نمونه‌ای از بازنمایی فردارجاعی به شمار می‌رود (ون لیوون، ۲۰۰۸: ۳۷).

۲-۳ جمع‌ارجاعی-کل‌ارجاعی

همسان‌سازی با دو زیرمؤلفهٔ جمع‌ارجاعی و کل‌ارجاعی نمود می‌یابد. در جمع‌ارجاعی، آمارها یا ارقام مشخصی برای ارجاع گروهی ارائه می‌شود؛ اما در کل‌ارجاعی، این ارجاع به صورت یک ادعای کلی و بدون جزئیات آماری مطرح می‌شود. جملهٔ رویداد گزارش نشان می‌دهد که حمایت از توقف مهاجران پس از جنگ بالا بوده است، نمونه‌ای از جمع‌ارجاعی است. باین‌حال، جملهٔ ما مردم استرالیا به پذیرش مسلمانان تمایلی نداریم، نمونه‌ای از کل‌ارجاعی است که با ضمیر «ما» و گروه «مردم استرالیا» نشان داده شده است (ون لیوون، ۲۰۰۸: ۳۷).

۲-۴ مشخص‌سازی-نامشخص‌سازی

تشخص بخشی^۲ نقش‌ها و مسئولیت‌های کنشگران اجتماعی را در گفتمان روشن می‌کند. این راهبرد به دو مقولهٔ مشخص‌سازی و نامشخص‌سازی دسته‌بندی می‌شود. در نامشخص‌سازی، هویت کنشگران اجتماعی به صورت افراد یا گروه‌های نامشخص و ناشناس بازنمایی می‌شود؛ درحالی‌که در مشخص‌سازی، هویت آن‌ها مشخص است. نامشخص‌سازی با روش‌های زیر تحقق می‌یابد: الف) استفاده از ضمائر نامعین (کسی، یک نفر، برخی، بعضی از افراد)، برای نمونه، در جملهٔ کسی گل‌هایی روی میز معلم گذاشته بود (ون لیوون، ۲۰۰۸: ۳۹)، هویت کنشگر اجتماعی برای خواننده مشخص نیست. ب) ارجاع برون‌متنی^۳ عمومی، برای نمونه، آن‌ها قبل از ۵ سالگی به شما اجازهٔ رفتن به مدرسه را نمی‌دهند (ون لیوون، ۲۰۰۸: ۴۰). ج) جمع‌ارجاعی (جمع‌نمایی)، برای نمونه، بسیاری بر این باورند که ... (ون لیوون، ۲۰۰۸: ۴۰). مشخص‌سازی نیز به دو زیرمؤلفهٔ پیوسته‌نمایی/گسسته‌نمایی و تمایزگذاری/تمایزدایی تقسیم می‌شود که در ادامه معرفی می‌شوند.

۲-۵ پیوسته‌نمایی-گسسته‌نمایی

پیوسته‌نمایی به شیوه‌هایی اشاره دارد که طی آن کنشگران اجتماعی به فعالیت‌های خاص، ویژگی‌ها یا گروه‌های خاصی مرتبط می‌شوند. درمقابل، گسسته‌نمایی بر نبود ارتباط یا پیوند میان کنشگران از نظر فعالیت‌ها یا مشخصه‌های مشترک آن‌ها دلالت دارد. در راهبرد پیوسته‌نمایی بر روابط میان کنشگران و بافت حضور آن‌ها تأکید می‌شود؛ درحالی‌که در گسسته‌نمایی، جدایی یا حذف کنشگران اجتماعی از بافت‌ها یا گروه‌های خاص برجسته می‌شود. معمول‌ترین روش پیوسته‌نمایی، توالی غیرمنطقی کنشگران است که هیچ‌گونه مشخصهٔ مشترکی میان آن‌ها برای قرارگرفتن در یک گروه وجود ندارد. گاه کنشگران مختلف تنها براساس اتخاذ موضعی مشترک در برابر یک وضعیت یا گروه خاص انسجام می‌یابند. برای نمونه، در جملهٔ آن‌ها باورداشتند که برنامهٔ مهاجرت برای انتفاع سیاسیون، بروکرات‌ها و گروه‌های اقلیت است و نه برای استرالیایی‌ها، هیچ ارتباط منطقی میان «سیاسیون، بروکرات‌ها و گروه‌های اقلیت» وجود ندارد (ون لیوون، ۲۰۰۸: ۳۸)؛ باین‌حال، این سه گروه به هم پیوند می‌خورند و به منزلهٔ یک گروه همسو در برابر «استرالیایی‌ها» بازنمایی می‌شوند؛ به بیان دیگر، «سیاسیون، بروکرات‌ها و گروه‌های اقلیت» به مثابهٔ یک نهاد مطرح نیستند، بلکه تنها به صورت یک ائتلاف مرتبط با فعالیت یا فعالیت‌های خاص بازنمایی می‌شوند که در این نمونه، انتفاع از برنامهٔ مهاجرت مدنظر است. در این زمینه، گسسته‌نمایی به فرایندی اطلاق می‌شود که در آن ائتلاف شکل‌گرفتهٔ میان کنشگران اجتماعی براساس منافع مشترک که پیش‌تر پیوستگی ایجاد کرده بود، در شرایطی خاص از هم می‌گسلد و این پیوند پایان می‌یابد. برای نمونه، دو پسر بچهٔ مدرسه‌ای که در همسایگی یکدیگر زندگی می‌کنند با هم به مدرسه می‌روند. زمانی که آن‌ها با هم هستند در راه مدرسه از آن‌ها به صورت یک گروه تحت عنوان مارک و مندی صحبت می‌شود

1. assimilation
2. personalisation
3. exophoric

(پیوسته‌نمایی)؛ اما به محض اینکه وارد کلاس درس می‌شوند گروه دوفره آن‌ها از هم پاشیده و عضوی از کلاس محسوب می‌شوند (گسسته‌نمایی) (ون لیوون، ۲۰۰۸: ۳۸-۳۹).

۲-۶ تمایز گذاری-تمایز دایی

تمایز گذاری بر فرایند جدا کردن کنشگران اجتماعی از یکدیگر دلالت دارد. این مفهوم بر ویژگی‌ها، نقش‌ها یا هویت‌های منحصربه‌فرد افراد یا گروه‌های خاص تأکید دارد. در مقابل، تمایز دایی یا نبود تمایز به کنشگران اجتماعی به‌منزله یک گروه همگن اشاره دارد که این گروه همگن اغلب تفاوت‌های فردی و هویت‌های منحصربه‌فرد را پنهان می‌کند. به بیان دیگر، در تمایز گذاری، به صورت صریح یک کنشگر اجتماعی یا گروهی از کنشگران اجتماعی از کنشگر یا گروه کنشگران مشابه مانند «ما» در برابر آن‌ها متمایز می‌شوند؛ در حالی که در مقوله تمایز دایی چنین تفکیک صریحی وجود ندارد (ون لیوون، ۲۰۰۸: ۳۹-۴۰).

۳- روش پژوهش

در پژوهش توصیفی-تحلیلی حاضر، بازنمایی کنشگران اجتماعی در اشعار پروین با تأکید بر نظام ارجاعی الگوی ون لیوون (۲۰۰۸) بررسی می‌شود. به این منظور، ابتدا عناصر گفتمان مدار در هر بیت براساس شبکه نظام بازنمایی این رویکرد، شناسایی و استخراج شدند و در گام بعد، داده‌های به‌دست آمده تحلیل و تبیین شدند. در این زمینه، برای نمونه آماری، ۲۴۷ بیت از مجموع ۵۶۱۲ بیت اشعار پروین انتخاب شدند. این بیت‌ها برگرفته از ده قطعه شعر او هستند که بیشتر به صورت مناظره‌هایی با مضامین فرهنگی، سیاسی و اجتماعی سروده شده‌اند. شبکه نظام‌مند بازنمایی کنشگران اجتماعی ون لیوون (۲۰۰۸) بر پایه سه گشتار حذف، بازآرایی و جایگزینی بنا شده است؛ از این گشتارها، نظام‌های دوگانه ارجاعی مبنای تحلیل و طبقه‌بندی عناصر گفتمان مدار قرار گرفته‌اند. این راهبردهای دوگانه، شش زوج عام‌ارجاعی-خاص‌ارجاعی، فرادارجاعی-همسان‌سازی، جمع‌ارجاعی-کل‌ارجاعی، مشخص‌سازی-نامشخص‌سازی، پیوسته‌نمایی-گسسته‌نمایی و تمایز گذاری-تمایز دایی را در بر می‌گیرند (ص. ۵۲). برای سنجش روایی و پایایی داده‌ها، نگارندگان پژوهش پیش‌رو، ابتدا عناصر گفتمان مدار را به صورت جداگانه شناسایی و دسته‌بندی کردند. سپس دسته‌بندی‌ها انجام شده با یکدیگر مطابقت داده شدند و پس از اصلاح موارد اختلافی، گزینش نهایی انجام شد. در مرحله پایانی، فراوانی کنشگران در گفتمان شعری با استفاده از نرم افزار SPSS نسخه ۲۰ مشخص شد؛ پس از آن، ایات براساس راهبردهای دوگانه استخراج شده، تحلیل شدند.

۴- راهبردها و مؤلفه‌های تحلیل گفتمان انتقادی در بازنمایی کنشگران اجتماعی

در این پژوهش، بازنمایی کنشگران اجتماعی در اشعار پروین اعتصامی براساس نظام ارجاعی شبکه نظام‌مند رویکرد ون لیوون (۲۰۰۸) تحلیل می‌شود. این شبکه براساس راهبردهای نظام دوگانه ارجاعی بنا شده است. نمونه‌هایی از راهبردهای گفتمان مدار به‌کاررفته در اشعار پروین در ادامه آمده است.

۴-۱ عام‌ارجاعی-خاص‌ارجاعی

بازنمایی کنشگران به صورت جمعی (عام‌ارجاعی) و به صورت فردی (خاص‌ارجاعی) تعریف می‌شود (ون لیوون، ۲۰۰۸: ۳۷). در این راهبرد، در نمونه‌های (۱)، گروه‌های اسمی «اطفال»، «گوسفند»، «ما» و «گله» به صورت عام بازنمایی شده‌اند. نمونه‌های دیگری از این راهبرد، «فقر»، «دوستان»، «مردم»، «حکام» و «گوسفند» هستند.

۱. الف) خوش بود بازی اطفال، و لیک هیچ طفلیم بی‌بازی نگزید (پروین، ۱۳۷۷: ۵۷)

ب) از برای دنبه یک گوسفند بارها ما را رسانیدی گزند (پروین، ۱۳۷۷: ۲۵۲)

پ) رو، که این خویشی نمی‌آید به کار گله از ده رفت، ما را واگذار (پروین، ۱۳۷۷: ۲۵۳)

در نمونه‌های (۲)، کنشگرانی مانند «دایه باد صبا»، «شاه» و «محکمه» با ارجاع خاص بازنمایی شده‌اند. مقایسه خاص‌ارجاعی و عام‌ارجاعی نشان می‌دهد که در عام‌ارجاعی در بیشتر موارد، کنشگران، مردم و طبقه فرودست یا عوامل مرتبط با این طبقه از جامعه هستند. در مقابل، در خاص‌ارجاعی، فراوانی کنشگران از طبقه اجتماعی بالای جامعه بالاتر است؛ این در حالی است که با ارجاع به طبقه پایین جامعه، ماهیت کنشگران ناشناخته می‌ماند.

۲. الف) میوه دهد شاخ، چو گردد درخت این هنر دایه باد صباست (پروین، ۱۳۷۷: ۱۶۱)
 ب) دیروز، در میانه بازی، ز کودکان آن شاه شد که جامه خُلقان به بر نداشت (پروین، ۱۳۷۷: ۱۹۷)
 پ) مردم این محکمه، اهریمنند دولت حکام، ز غصب و رباست (پروین، ۱۳۷۷: ۱۶۴)

۴-۲ همگون سازی (جمع ارجاعی-کل ارجاعی)

در نمونه‌های (۳)، راهبرد کل ارجاعی برای بازنمایی کنشگران «مردم»، «همه‌شب»، «ضعیفان» و «فقیران» به کار رفته است. «بزرگان»، «قوم»، «کودکان»، «همسایگان»، «خلق» و «بیچارگان» نیز نمونه‌هایی دیگر از این راهبرد هستند.

۳. الف) نان خود از بازوی مردم مخواه گر که تو را بازوی زور آزماست (پروین، ۱۳۷۷: ۱۶۲)
 ب) گه نبود روغن و گاهی چراغ خانه ما، کی همه شب روشناست (پروین، ۱۳۷۷: ۱۶۳)
 پ) کار ضعیفان ز چه بی رونق است خون فقیران ز چه رو، بی بهاست (پروین، ۱۳۷۷: ۱۶۳)

در نمونه‌های (۴)، کنشگرانی مانند «وصله»، «معدن» و «بنا» به صورت جمع ارجاعی کمی بازنمایی شده‌اند. مقایسه نوع همگونی نشان می‌دهد که فراوانی کنشگران بازنمایی شده به صورت کلی بیشتر از بازنمایی کمی آن‌ها است. فراوانی پایین جمع‌نمایی کمی در مقایسه با جمع‌نمایی کیفی، دسترسی نداشتن به آمار و اطلاعات و نبود شفافیت در عملکرد کنشگران اجتماعی را نشان می‌دهد. در جدول (۱)، بازنمایی نوع ماهیت کنشگران ارائه شده است.

۴. الف) همچو منی، زاده شاهنشاهی است لیک دو صد وصله، مرا بر قباست (پروین، ۱۳۷۷: ۱۶۳)
 ب) صد معدن است در دل هر سنگ کوه‌بخت من، یک گهر از این همه معدن نداشتیم (پروین، ۱۳۷۷: ۲۹۲)
 پ) نشنیدم بنا، چنین محکم گر چه در دهر، صد هزار بناست (پروین، ۱۳۷۷: ۲۱۲)

جدول (۱). فراوانی بازنمایی نوع ماهیت کنشگران در اشعار پروین

راهبرد	مؤلفه	تعداد	درصد
عام ارجاعی		۵۱	۵۰/۴۹
نوع ماهیت	فرد ارجاعی	۸	۷/۹۳
	خاص ارجاعی	۳	۲/۹۷
	همگون سازی	۳۹	۳۸/۶۲
	مجموع	۱۰۱	۱۰۰

همان گونه که در جدول (۱) مشاهده می‌شود در اشعار پروین، فراوانی راهبردهای عام ارجاعی و خاص ارجاعی تقریباً یکسان (۵۰/۴۹ در برابر ۴۹/۵۱ درصد) است. افزون‌براین، همسان سازی به میزان ۴۲ درصد و فرد ارجاعی به میزان ۸ درصد از کل نمونه را شامل می‌شوند. تحلیل راهبردهای کل ارجاعی و جمع ارجاعی نیز نشان می‌دهد که کل ارجاعی با ۳۹ درصد، بسامد چشمگیری در مقایسه با جمع ارجاعی با فراوانی ۳ درصد دارد.

۴-۳ تشخیص بخشی

۴-۳-۱ نامشخص سازی

راهبرد تشخیص بخشی برای بیان ماهیت هویت کنشگران اجتماعی در گفتمان به کار می‌رود. این راهبرد دو مقوله مشخص سازی و نامشخص سازی را دربرمی‌گیرد. پروین با به کارگیری واژه‌هایی مانند «آنجا»، «بس»، «آنان»، «آن‌ها»، «دگران»، «که (چه کسی)»، «این و آن»، «هیچ کسی»، «هرکس»، «هرکه»، «کودکی»، «کودکان»، «طفلی»، «کسی»، «روزی»، «بسی» و «پادشهی»، عمداً از بیان صریح هویت کنشگران اجتماعی خودداری کرده و آن‌ها را از نگاه خواننده پنهان کرده است. در نمونه (۵الف)، از آنجاکه بیان مستقیم نام‌های کنشگران اجتماعی با ویژگی ریاکاری، برای پروین امکان‌پذیر نبوده است، به اشاره‌ای غیرمستقیم به آن‌ها بسنده کرده است. هدف او از به کار بردن این راهبرد، آگاه سازی مخاطب و معرفی کنشگران مذکور به مردم به صورت تلویحی بوده است. راهبرد نامشخص سازی در نمونه (۵الف) با به کارگیری واژه «بسی» نیز تعداد بسیار

زیاد و نامشخص و فضای تیره روزگار پروین را نشان می‌دهد. در موارد دیگر نیز (۵ب تا ۵ث) مشارکان به صورت مبهم معرفی شده‌اند.

۵. الف)	راستی آموز، بسی جو فروش	هست در این کوی، که گندم نماست	(پروین، ۱۳۷۷: ۱۶۲)
ب)	حاصل ما را، دگران می‌برند	زحمت ما زحمت بی مدعاست	(پروین، ۱۳۷۷: ۱۶۲)
پ)	چند شود بارکش این و آن	زارع بدبخت، مگر چارپاست	(پروین، ۱۳۷۷: ۱۶۳)
ت)	هیچکسی پاس نگهدار نیست	این لغت از دفتر امکان جداست	(پروین، ۱۳۷۷: ۱۶۴)
ث)	خون بسی پیرزنان خورده‌است	آنکه بچشم من و تو، پارساست	(پروین، ۱۳۷۷: ۱۶۵)

۴-۳-۲ مشخص‌سازی

اگر در بازنمایی کنشگران اجتماعی، هویت آن‌ها مشخص شود، راهبرد مشخص‌سازی به کار گرفته شده است. پیوسته‌نمایی/گسسته‌نمایی و تمایزگذاری/تمایزدایی از زیرمؤلفه‌های این راهبرد هستند که در ادامه به آن‌ها پرداخته می‌شود.

۴-۳-۱ پیوسته‌نمایی-گسسته‌نمایی

پیوسته‌نمایی، توالی غیرمنطقی کنشگرانی است که بدون هیچ وجه اشتراکی یک ائتلاف را تشکیل می‌دهند. درمقابل، هنگامی که این ائتلاف در شرایطی خاص از هم گسسته شود؛ به‌گونه‌ای که هیچ پیوندی میان کنشگران برقرار نباشد، این وضعیت بر گسسته‌نمایی دلالت دارد. در نمونه (۶الف)، پروین با به‌کارگیری گروه‌های اسمی «موزه»، «طشت» و «نمد» کنشگرانی را بازنمایی می‌کند که از منظر اقتصادی جزو طبقه‌های پایین جامعه هستند. این اسم‌ها، که نمادی از افراد و گروه‌های متفاوت جامعه هستند، از نظر حوزه معنایی و هم‌آیی، هیچ‌گونه ارتباطی با یکدیگر ندارند و تنها در کنار یکدیگر قرار گرفته‌اند و به هم پیوند خورده‌اند تا وضعیت نامساعد جامعه را نشان دهند. به بیان دیگر، مشارکان مختلف که بر آن‌ها ظلم شده است، در کنار یکدیگر و در برابر قدرت حاکم بر جامعه قرار گرفته‌اند.

در بیت (۶الف)، من دزد و تو قاضی به طبقه مردم تعلق دارند که نشان‌دهنده «پیوسته‌نمایی» است؛ با این حال، در وضعیت کنونی و به سبب تغییر ماهیت کاری و نوع وظیفه اجتماعی آن‌ها، این دو به صورت جداگانه و در تقابل با یکدیگر بازنمایی شده‌اند که نمونه‌ای از «گسسته‌نمایی» است.

در نمونه (۶ب)، «پارسا و رهن» و «پادشاه و گدا» به صورت دو ائتلاف، پیوسته‌سازی شده‌اند. وجه اشتراک ائتلاف نخست که هم‌نشینی اعضای آن را موجب شده است، فقط خرید ده است. در ائتلاف دوم نیز ویژگی مشترک کنشگران گدا و پادشاه، خوردن مال رعیت است؛ درحالی‌که این دو طبقه وظیفه همسانی در جامعه ندارند.

در نمونه (۶پ)، پیوسته‌سازی بین «دزد دین» و «دزد زر» با هدف برجسته‌سازی فساد یکپارچه و بی‌عدالتی ناشی از نادیده گرفتن فساد قاضی و قطب بالای جامعه انجام شده است. با این حال، در مصراع دوم، رفتار نگهبان، که کنشگر اجتماعی و دارای مسئولیت در جامعه است، به‌گونه‌ای است که این دو دزد (دزد زر و قاضی) را متفاوت در نظر می‌گیرد و آن‌ها را از هم جدا می‌کند. این تمایز، نمونه‌ای از گسسته‌نمایی است.

در نمونه (۶ت)، «این و آن» به افراد و گروه‌هایی در جامعه ارجاع می‌دهند که اگرچه در یک سطح نیستند و به سطوح متفاوت جامعه تعلق دارند، در کنار یکدیگر قرار گرفته‌اند (پیوسته‌نمایی). با وجود این، پروین، «زارع» را از این دو گروه جدا کرده است (گسسته‌نمایی). این راهبرد، از یک سو، نشان‌دهنده دوقطبی بودن جامعه است؛ به طوری که در یک سمت گروه‌های متمول و در سمت دیگر طبقات اجتماعی مانند کشاورزان قرار دارند. از سوی دیگر، این راهبرد، وضعیت مبهم و تیره چنین جامعه‌ای را نشان می‌دهد که شاعر نمی‌تواند به‌طور صریح از گروه‌ها (این و آن) نام ببرد و تنها به دلیل شرایط یکسان جامعه، آن‌ها را در کنار یکدیگر قرار داده است.

در نمونه (۶ث)، تمرکز اصلی بر بحث و گفت‌وگوی بین دو کنشگر است که با وجود داشتن شخصیت متفاوت، در کنار یکدیگر قرار گرفته‌اند. «گرگ» معمولاً بر شخصیتی تندخو و شیطانی دلالت دارد؛ درحالی‌که «سگ» نماد شخصیتی فرهیخته و صلح‌طلب است (پیوسته‌نمایی). در بستر واقعیت، افراد و گروه‌های مختلف، اغلب با افراد و گروه‌هایی که شباهت‌هایی با آن‌ها

دارند، رابطه‌ای دوستانه دارند و با یکدیگر متحد می‌شوند. این نمونه، به‌طور کلی به تضاد و تعامل میان افراد و گروه‌های مختلف اشاره دارد و نشان می‌دهد که اگرچه انسان‌ها می‌توانند تفاوت‌ها و تضادهایی داشته باشند، در برخی موارد می‌توانند در برابر عامل دیگری با یکدیگر همکاری کنند و روابط خوبی برقرار کنند (پیوسته‌نمایی). بررسی راهبرد مشخص‌سازی و مؤلفه‌های آن نشان‌دهنده آن است که در اشعار پروین، ۴۳ مورد از کنشگران به‌صورت پیوسته‌نمایی و ۱۰ مورد به‌صورت گسسته‌نمایی بازنمایی شده‌اند.

ع. الف)	من ربودم موزه و طشت و نم	تو سیه‌دل مدرک و حکم و سند	(پروین، ۱۳۷۷: ۹۲)
ب)	آن پارسا که ده خرد و ملک، رهن است	آن پادشا که مال رعیت خورد گداست	(پروین، ۱۳۷۷: ۱۴)
پ)	دزد زر بستند و دزد دین رهید	شحنه ما را دید و قاضی را ندید	(پروین، ۱۳۷۷: ۹۲)
ت)	چند شود بارکش این و آن	زارع بدبخت، مگر چارپاست	(پروین، ۱۳۷۷: ۱۶۳)
ث)	گفت گرگی با سگی، دور از رمه	که سگان خویشند با گرگان، همه	(پروین، ۱۳۷۷: ۲۵۱)

۴-۳-۲-۲-۲ نمایزگذاری-تمایز دایی

در راهبرد تمایزگذاری، با ارجاع به ضمایر متفاوت، کنشگران اجتماعی از یکدیگر متمایز و در دو گروه متفاوت دسته‌بندی می‌شوند؛ درحالی‌که در راهبرد تمایززدایی چنین تمایزی وجود ندارد. پروین در اشعار خود در به‌کارگیری ضمایر و اسم‌ها در کنار یکدیگر یا در برابر یکدیگر از سبک ویژه‌ای برای معرفی وضعیت اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و اخلاقی جامعه‌ی زمان خود بهره برده است. در ادامه به نمونه‌هایی از این راهبرد پرداخته می‌شود.

الف) تمایزگذاری میان کنشگران اجتماعی

استفاده از ضمیر «ما» در ترکیب‌هایی مانند «ما و آنان»، «ما و اژدها» و «ما و دگران» و به‌کارگیری واژه‌هایی همچون «بد و نیک» و «شاه و بی‌نوا» در کنار یکدیگر، برای نشان‌دادن گروه‌های متفاوت جامعه به کار رفته‌اند. این گروه‌ها که در برابر یکدیگر قرار دارند و به دو گروه خودی و غیرخودی تقسیم می‌شوند، به‌گونه‌ای هستند که یکی از طرفین دارای مشخصه‌های خوب و طرف دیگر دارای خصلت‌های ناپسند است. در نمونه (۷الف)، ضمیر «ما» در برابر «انان» استفاده شده است. تمایزگذاری در شعر پروین به‌طور کلی دارای دو مشارک است که یکی از آن‌ها همواره ناشناخته باقی می‌ماند؛ این مشارک همان کنشگران دارای قدرت هستند. افزون‌براین، از ویژگی‌های کنشگران ناشناخته می‌توان به آرامش و خواب (راحتی و آسایش) اشاره کرد؛ درحالی‌که کنشگرانی که در نقطه‌ی مقابل آن‌ها قرار دارند، با درد و رنج همراه هستند.

در نمونه (۷ب)، تمایزگذاری برپایه‌ی قطب‌های «شناخته» و «ناشناخته» استوار است؛ جایگاه طبقه‌ی کنشگران «ما» مشخص است؛ اما جایگاه کنشگران «آن‌ها» نامشخص است. اگرچه گفتمان پروین نشان‌دهنده‌ی دوقطبی بودن جامعه است، او در سخن خود به‌صراحت از برخی گروه‌ها نمی‌تواند نام ببرد. در نمونه (۷پ) نیز پروین با به‌کاربردن «ما» در برابر «اژدها»، اژدها را نماد افراد شر می‌داند که باعث آزار و اذیت دیگران می‌شوند. در نمونه (۷ث) نیز ضمیر «ما» در برابر «دگران»، مصداقی از همین تمایز است.

۷. الف)	پیشه‌ی آنان، همه آرام و خواب	قسمت ما، درد و غم و ابتلاست
ب)	دولت و آسایش و اقبال و جاه	گر حق آنهاست، حق ما کجاست
پ)	قوت، بخوناب جگر می‌خوریم	روزی ما، در دهن اژدهاست
ت)	حاصل ما را، دگران می‌برند	زحمت ما زحمت بی‌مدعاست

(پروین، ۱۳۷۷: ۱۶۲)

ب) تأثیرگذاری بر دیگران برای همراهی با خود

راهبرد دیگر پروین، «ترغیب و همراهی‌سازی دیگران» است. پروین با به‌کارگیری این راهبرد، مخاطبان را ترغیب می‌کند تا با او همراهی کنند یا با ارجاع به دیگران، انگیزه‌ای برای تغییر ایجاد می‌کند که به پذیرش نگرش او درباره‌ی موضوعی خاص منجر

می‌شود؛ برای نمونه، استفاده از ضمائر «من و تو» در کنار یکدیگر، برای ایجاد حس همراهی به کار رفته‌اند. در نمونه (الف)، «من و تو» برای ایجاد تمایز نیست، بلکه برای همراه کردن فرزند با برزگر و پذیرش وضعیت موجود است. در نمونه (ب) نیز برزگر ضمن تصویرسازی شرایط خود و دیگر افراد جامعه برای فرزند، با اشاره به ضمیر «شما»، به‌طور مشخص شرایط مخاطب (فرزند) را یادآور می‌شود و او را برای مواجهه با وضعیت پیش‌رو آماده می‌کند. باین‌حال، در نمونه (پ)، تمایز و تفاوت طبقاتی به‌روشنی در عبارت/از بند برّه و مرغ میخورند مشخص است. شاعر در این بخش، با بیان ضمیر «ما» به معنای «من و تو» در برابر همسایگان، ضمن همدردی با طبقه فقیر، از ستم واردشده بر من و تو سخن می‌گوید.

۸. الف) برزگری پند به فرزند داد کای پسر، این پیشه پس از من تراست (پروین، ۱۳۷۷: ۱۶۱)
 ب) مدت ما جمله به محنت گذشت نوبت خون خوردن و رنج شماست (پروین، ۱۳۷۷: ۱۶۱)
 پ) همسایگان ما برّه و مرغ می‌خورند کس جز من و تو، قوت ز خون جگر نداشت (پروین، ۱۳۷۷: ۱۹۷)

پ) بازنمایی ویژگی ظلم‌پذیری خود و گروه خود و جنبه‌های منفی دیگران و گروه غیر خودی

در راهبرد «بازنمایی ویژگی ظلم‌پذیری خود و گروه خود و جنبه‌های منفی دیگران و گروه غیر خودی»، ضمیر «ما» به‌گونه‌ای دیگرانی دلالت دارد که ویژگی‌های ظلم‌پذیری و مظلومیت را در خود دارند. درمقابل، ضمیر «آن‌ها» به گروه‌های دیگری اشاره دارد که خارج از شمول «ما» قرار دارند و دارای مشخصه‌های منفی و عامل نابرابری و بی‌عدالتی هستند. «ما» ضمن آنکه نشان‌دهنده هم‌بستگی گوینده با سطوح پایین و ستم‌دیده جامعه است، به جدایی گوینده از بخش کوچکی از جامعه اشاره دارد که دارای قدرت هستند. این قدرت، نشان‌دهنده ارتباطی یک‌سویه بین دو شخص یا گروه است که قدرت حاکم و قدرتمند بر گروه ضعیف اعمال می‌کند. نمونه‌های (۹) به‌وضوح راهبرد «ما» در برابر «آن‌ها» را نشان می‌دهند.

۹. الف) پیشه آنان، همه آرام و خواب قسمت ما، درد و غم و ابتلاست (پروین، ۱۳۷۷: ۱۶۲)
 ب) قوت، به خوناب جگر می‌خوریم روزی ما، در دهن اژدهاست (پروین، ۱۳۷۷: ۱۶۲)
 پ) دزد زر بستند و دزد دین رهید شحنه ما را دید و قاضی را ندید (پروین، ۱۳۷۷: ۹۲)

ت) جمع‌گرایی در برابر فردگرایی

راهبرد بعدی، بازنمایی تقابل ساختاری بین «جمع‌گرایی» و «فردگرایی» با انتخاب ضمائر هویت‌ساز است. در نمونه‌های (۱۰)، ضمیر «ما» نماد هویت جمعی جامعه موردنظر پروین است که زیر حاکمیت یک فرد (فردگرایی) قرار دارد. این فرد، برای جمع‌آشناست و از مشخصه‌های او، فریفتن جمع، بی‌تفاوت بودن در برابر مشکلات و نابسامانی‌های آن‌هاست.

۱۰. الف) ما فقرا، از همه بیگانه‌ایم مرد غنی، با همه کس آشناست (پروین، ۱۳۷۷: ۱۶۴)
 ب) پروین، توانگران غم مسکین نمی‌خورند بیهوده‌اش مکوب که سرد است این حدید (پروین، ۱۳۷۷: ۲۰)
 پ) ما را به رخت و چوب شبانی فریفته است این گرگ سال‌هاست که با گله آشناست (پروین، ۱۳۷۷: ۱۴)

ث) جامعه سلسله‌مراتبی و واقعیت‌های آن

در نمونه (الف)، کلمه‌های «بیرون» و «درون» نمادی از ظاهر و باطن اجتماع هستند که در ظاهر و روساخت فریبنده و در باطن و درون، خشن، نابرابر، دردمند و رنجور هستند؛ به بیان دیگر، در نمای بیرون، دوستان به نظر می‌رسند؛ اما در نمای درون، دشمنان افراد جامعه را تشکیل می‌دهند. در نمونه (ب) سلسله‌مراتبی از قطب‌های آسیب‌رسان جامعه ارائه شده است. در نمونه (پ) نیز به تضاد بین ظاهر و باطن تأکید شده است. افراد ممکن است به‌ظاهر فقیر و نیازمند باشند؛ اما در باطن گنجینه‌ای از احساسات، تجربه‌ها و ارزش‌هایی را داشته باشند که دیگران از آن بی‌خبر هستند. به‌طور کلی، در نمونه (پ)، ضمن تأکید بر ارزش‌های پنهان انسان‌ها و ناپایداری قضاوت‌های سطحی و ظاهری، این نکته یادآوری می‌شود که نباید براساس ظاهر افراد درباره آن‌ها قضاوت شود. نمونه (ت) نیز نشان می‌دهد که زندگی همواره ماهیتی دوگانه دارد که ترکیبی از زیبایی و سختی‌ها است.

۱۱. الف) تله گفتا، مایست در بیرون بدرون آی، کاین سراچه تراست (پروین، ۱۳۷۷: ۲۱۱)

- (ب) گفت، بدکردار را بد کیفر است گفت، بدکار از منافق بهتر است (پروین، ۱۳۷۷: ۹۱)
 (پ) خندید و گفت: آنکه به فقر تو طعنه زد از دانه‌های گوهرِ اشکت، خبر نداشت (پروین، ۱۳۷۷: ۱۹۷)
 (ت) در باغ دهر بهر تماشای غنچه‌ای بر پای من بهر قدمی خارها خلید (پروین، ۱۳۷۷: ۱۹)

در جدول (۲)، فراوانی و درصد مؤلفه‌های راهبرد تشخیص‌بخشی در اشعار پروین ارائه شده است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود از ۲۷۷ مورد تشخیص‌بخشی، ۱۹۳ مورد به مشخص‌سازی و ۸۴ مورد به نامشخص‌سازی اختصاص دارد. از ۱۹۳ مورد مشخص‌سازی نیز ۱۴۰ مورد به نظام تمایزگذاری-تمایزدایی و ۵۳ مورد به نظام پیوسته‌نمایی-گسسته‌نمایی مربوط است. در نمونه‌های بررسی شده، پروین در ۱۱۵ مورد به تمایزگذاری و در ۲۵ مورد به تمایزدایی میان کنشگران اجتماعی پرداخته است.

جدول (۲). فراوانی مؤلفه‌های راهبرد تشخیص‌بخشی در اشعار پروین

راهبرد	مؤلفه	زیرمؤلفه	تعداد	درصد
	نامشخص‌سازی		۸۴	۳۰/۳۲
تشخیص‌بخشی	مشخص‌سازی	پیوسته‌نمایی	۴۳	۱۵/۵۲
		گسسته‌نمایی	۱۰	۳/۶۱
		تمایزگذاری	۱۱۵	۴۱/۵۱
		تمایزدایی	۲۵	۹/۰۲
تعداد کل			۲۷۷	۱۰۰

به‌طور کلی، در راهبرد تشخیص‌بخشی، ۳۰/۳۲ درصد از کنشگران اجتماعی به‌صورت نامشخص‌سازی و ۶۹/۶۸ درصد به‌صورت مشخص‌سازی بازنمایی شده‌اند؛ امری که بر نامتوازی در ساختار هویتی و اجتماعی جامعه‌ی زمان پروین دلالت دارد. افزون‌براین، در راهبرد مشخص‌سازی، فراوانی بازنمایی کنشگران به‌صورت «پیوسته‌نمایی» بیشتر از «گسسته‌نمایی» است. در مجموع، پروین در تعاملات اجتماعی بر تمایزگذاری میان کنشگران و گروه‌های اجتماعی تأکید داشته است؛ به‌گونه‌ای که این رویکرد بر تمایزدایی اولویت داشته است.

۵- بحث و نتیجه‌گیری

باتوجه‌به گستره‌ی توجه پروین به ابعاد گوناگون زندگی مردم، اشعار او فراتر از یک اثر ادبی، به‌منزله‌ی بازتابی از اوضاع اجتماعی-فرهنگی و سیاسی-اقتصادی جامعه است. از این‌رو، درمیان رویکردهای متعدد تحلیل‌گفتمان انتقادی، اشعار پروین براساس نظریه‌ی اجتماعی-معنایی ون‌لیوون (۲۰۰۸) تحلیل می‌شود. این نظریه برای چنین گفتمان‌هایی مناسب‌تر است؛ زیرا افزون‌بر شناسایی نوع و ماهیت رویدادها و چگونگی بازنمایی کنشگران اجتماعی، واقعیت‌های اجتماعی نهفته در ورای گفتمان را تبیین می‌کند. بنابراین، تصویری که از کنشگران برپایه‌ی این رویکرد ارائه می‌شود، امکان تحلیل ابعاد گوناگون مسائل اجتماعی، فرهنگی و سیاسی را از چشم‌اندازهای مختلف فراهم می‌کند و لایه‌های معنایی روابط بین‌فردی کنشگران با مردم و برعکس را آشکار می‌کند.

براساس تحلیل داده‌ها مشخص شد که در اشعار پروین، فراوانی راهبرد عام‌ارجاعی تفاوت چشمگیری با راهبرد خاص‌ارجاعی ندارد؛ امری که نشان‌دهنده‌ی توجه او به همه‌ی کنشگران اجتماعی در جامعه و بازنمایی آن‌ها در گفتمان شعری خویش است. افزون‌براین، برتری فراوانی راهبرد همسان‌سازی بر فردارجاعی در بازنمایی کنشگران اجتماعی، تأکید پروین بر مضامین و روایت‌های جمعی و نقد آن‌ها نسبت‌به تجربه‌های فردی را نشان می‌دهد. باتوجه‌به این‌الگوی بازنمایی، آشکار می‌شود که سازوکارهای قدرت و ساختارهای اجتماعی، کنشگران و هویت‌های فردی را به حاشیه رانده‌اند.

افزون‌براین، پروین در آشکارسازی هویت کنشگران اجتماعی از هر دو راهبرد تشخیص‌بخشی (مشخص‌سازی و نامشخص‌سازی) در گفتمان خود بهره برده است. در راهبرد مشخص‌سازی نیز او هر چهار مؤلفه‌ی پیوسته‌نمایی، گسسته‌نمایی، تمایزگذاری و تمایزدایی را به کار برده است. فراوانی دوبرابری مؤلفه‌ی مشخص‌سازی نسبت‌به نامشخص‌سازی، نشان‌دهنده‌ی نامتوازی در ساختار هویتی و اجتماعی جامعه است. مؤلفه‌هایی که پروین برای بازنمایی کنشگران برمی‌گزیند، همه‌ی ابعاد وضعیت اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و ساختارهای اجتماعی حاکم بر آن دوران را به تصویر می‌کشند. راهبرد نامشخص‌سازی با بازتاب مبهم مشارکان، نمادی از فضای تیره‌ی روزگار پروین است. این امر به‌ویژه به آن دلیل است که نبود شفافیت در جامعه،

کارگزاران اجتماعی را نیز مبهم باقی می‌گذارد.

همچنین بسامد بیشتر راهبرد پیوسته‌نمایی نسبت به گسسته‌نمایی، تمرکز پروین بر تجربه‌های زیسته مردم عادی و چالش‌های مشترک آن‌ها را نشان می‌دهد. این رویکرد، تأییدی بر طرف‌داری او از تغییرات اجتماعی و تأکید او بر هم‌بستگی و ائتلاف کنشگران ستم‌دیده است. پروین با بازنمایی کنشگران به صورت پیوسته‌نمایی، اعتراض خود را به معیارهای اجتماعی، توزیع ناعادلانه ثروت و ساختارهای قدرتی بیان می‌کند که تداوم‌بخش این ناعدالتی هستند. نامتوازی بین پیوسته‌نمایی و گسسته‌نمایی بیانگر آن است که اگرچه روایت‌های فردی اهمیت دارد، تأکید بر تجربه‌های جمعی، امکان انتقاد گسترده‌تر از موارد نظام‌مند در مقایسه با نارضایتی صرفاً شخصی را فراهم می‌کند. به این ترتیب، فراوانی بیشتر بازنمایی کنشگران اجتماعی به صورت پیوسته‌نمایی نقدِ بافت اجتماعی-سیاسی دوره مشروطیت در ایران است؛ بافتی که در آن نابرابری عدالت اجتماعی در جامعه به‌گونه‌ای گسترده نهادینه شده است.

علاوه بر این، واژه‌ها نماد گروه‌های مختلف در جامعه هستند. پروین با به‌کارگیری واژه‌هایی که بر گروه‌های ناهمسان دلالت دارند، نشان می‌دهد که در جامعه نیز گروه‌های نابرابر در کنار یکدیگر زندگی می‌کنند؛ به این ترتیب، جامعه نه تنها دو قطبی بلکه چندقطبی و سلسله‌مراتبی است. این وضعیت نابسامان و ناهمگون جامعه و حکمرانی سبب شده است که گروه‌های مختلف در کنار یکدیگر در برابر قدرت حاکمه ائتلاف کنند. این ساختار همچنین پیوسته‌سازی وضعیت گروه‌های متفاوت در جامعه را نشان می‌دهد؛ گروه‌هایی که اگرچه در نگرش با یکدیگر تفاوت دارند، شرایط یکسان بر آن‌ها تحمیل شده است. این شرایط، واقعیت و لایه‌های معنایی زیرین زبان و درنهایت واقعیت جامعه را نشان می‌دهد. نامشخص‌سازی و مشخص‌سازی‌ها در شعر پروین نشان‌دهنده جامعه دوقطبی و طبقاتی است. بازنمایی کنشگران به صورت نامشخص‌سازی، برای نمونه در بیت *خون بسی پیرزنان خورده است، آنکه بچشم من و تو، پارساست*، بیانگر ترس و دلهره شاعر از نام‌بردن عوامل و عناصری است که در جامعه قدرت دارند؛ جامعه‌ای که روساخت و زیرساخت آن متمایز از یکدیگر هستند و از این دو، بیشتر به ظاهر توجه می‌شود.

مؤلفه‌های جامعه‌شناختی معنایی نیز نشان می‌دهند که کنشگران و مسئولان نابسامانی‌های جامعه ناشناخته باقی می‌مانند؛ درحالی که کنشگران متحمل این سختی‌ها به لحاظ طبقه اجتماعی‌شان شناخته شده هستند. ناشناس ماندن عاملان و مسئولان وضع موجود سبب می‌شود که از کنشگران و کارگزاران اجتماعی سلب مسئولیت شود؛ به طوری که تمرکز جامعه به سمت موضوع‌های دیگر سوق داده می‌شود. تشخیص‌زدایی‌ها و نامشخص‌سازی‌ها نیز فضای تیره روزگار پروین را بازتاب می‌دهند. به بیان دیگر، باتوجه به فضای موجود جامعه، پروین از معرفی ظالم صرف‌نظر کرده است؛ او روایت خود را به بازنمایی کامل مظلومان و ظلم‌هایی اختصاص داده است که به آن‌ها وارد شده است؛ به این ترتیب، هویت عاملان ستم را در ابهام نگه داشته است.

افزون بر این، تأکید پروین بر راهبرد تمایزگذاری میان کنشگران در مقایسه با تمایززدایی، نقد دوگانه‌سازی جامعه به خودی و غیر خودی و نگاه متفاوت ساختار قدرت به شهروندان عادی نسبت به کنشگران سطوح بالا را نشان می‌دهد. به طور کلی، تمایزگذاری در شعر پروین دو مشارک دارد: الف) کنشگران قدرتمند که همیشه ناشناخته باقی می‌مانند؛ ب) مردم عادی و طبقه پایین اجتماعی که معمولاً شناخته شده هستند. تمایزگذاری، مشخص‌سازی و نامشخص‌سازی‌ها در نمونه‌ای مانند *ما فقرا، از همه بیگانه‌ایم/مرد غنی، با همه کس آشناست* نشان‌دهنده فساد حاکم بر جامعه دوقطبی و طبقاتی زمان پروین است.

اگرچه گفتمان پروین دو قطب شناخته و ناشناخته جامعه را آشکار می‌کند، شاعر از بیان صریح برخی گروه‌ها ناتوان است و ناشناخته بودن آن‌ها را با راهبردهای غیرمستقیم بیان می‌کند. برای نمونه، شاعر با بیان *روزی ما، در دهن اژدهاست*، «ما» را در برابر «اژدها» (پروین، ۱۳۷۷: ۱۶۲) به کار می‌برد و قطب ناشناخته یعنی «اژدها» را معرفی می‌کند؛ اژدها نمادی از کارگزاران و عوامل شر است که بر مردم مسلط هستند و مدیریت امور جامعه را در دست دارند. این یافته با دیدگاه ماباشیرا^۱ و دیگران (۲۰۲۱: ۱۶۷) در تضاد است؛ زیرا آن‌ها دلیل نام‌نبردن کنشگران اجتماعی را نبود شواهد کافی و دردسترس می‌دانند؛ درحالی که در تحلیل داده‌های پژوهش پیش‌رو بر محدودیت‌های بیانی شاعر تأکید شده است. علاوه بر این، کاربرد ضمائر در گفتمان پروین، نظام دوگانه تمایزگذاری-تمایززدایی را به نمایش می‌گذارد. این ضمائر به تمایز میان کنشگران و جامعه دوقطبی شناخته-ناشناخته یا

خودی-غیرخودی، ترغیب دیگران به همراهی با وضع موجود، تأکید بر وجوه مثبت گروه خود و وجوه منفی گروه دیگر، تقابل بین هویت جمعی و هویت انفرادی و ساختار سلسله‌مراتبی جامعه اشاره دارند.

منابع

- آهنگر، عباسعلی؛ مشهدی، محمدمیر؛ تیموری‌رایر، زینب (۱۴۰۲). تحلیل انتقادی و بازنمایی کارگزاران اجتماعی در داستان بیژن و منیژه: الگوی جامعه‌شناختی-معنایی ون لیوون (۲۰۰۸). *علم زبان*، ۱۰(۱۷)، ۱۱۳-۱۵۲.
- اعتصامی، پروین (۱۳۷۷). *دیوان پروین اعتصامی*. تهران: انتشارات ساحل.
- باقری‌نیا، حدیث؛ دشتی، فرزانه (۱۴۰۲). بررسی اهمیت و جایگاه زن در خانواده با تأکید بر دیوان پروین اعتصامی. *دوفصلنامه علمی و تخصصی زبان و ادبیات فارسی «پژوهش‌های نوین ادبی»*، ۲(۲)، ۱۶۳-۱۸۲.
- خدادادی، مریم؛ فخرائیان، رجب؛ قادری مقدم، محمد (۱۴۰۱). خوانش یاکوبسنی گزاره‌های سیاسی و اجتماعی در قطعه‌صاعقه ما ستم اغنیاست از پروین اعتصامی. *ماهنامه جامعه‌شناسی سیاسی ایران*، ۵(۸)، ۲۱۹۳-۲۲۰۹.
- رحیمی، منصور؛ پارسا، سید احمد (۱۴۰۲). کیفیت نقش‌آفرینی عناصر زبانی و روایی در پیکربندی متن آرش کمانگیر. *مجله زبان و ادبیات فارسی*، ۳(۹۵)، ۱۱۱-۱۳۴.
- شاهرخ، مهدی؛ بابایی دم طسوج، علی؛ سادات اشکور، سید سلیمان (۱۴۰۰). بررسی تطبیقی درونمایه ستم‌ستیزی در اشعار پروین اعتصامی و احمد عبدالمعطی حجازی. *مطالعات ادبیات تطبیقی*، ۱۵(۵۹)، ۸۷-۱۰۹.
- صادقی، فریبا؛ اکبری، ناهید؛ جهانیان، سوزان (۱۴۰۰). واکاوی سروده‌های پروین اعتصامی با رویکردی بر نظریه واکنش (جبران مضاعف) آلفرد آدلر. *زبان و ادب فارسی*، ۱۳(۴۷)، ۱-۲۷.
- علی‌نژاد، ملیحه (۱۴۰۲). پژوهشی روانکاوانه در شعر پروین اعتصامی. *پژوهش‌های میان‌رشته‌ای زبان و ادبیات فارسی*، ۲(۲)، ۲۳۹-۲۵۸.
- قنبری عبدالملکی، رضا؛ فیروزیان پوراصفهانی، آیلین (۱۴۰۱). بررسی شیوه‌های بازنمایی کنشگران اجتماعی در داستان دره خزان‌زده از منظر تحلیل گفتمان انتقادی با بهره‌گیری از مؤلفه‌های جامعه‌شناختی-معنایی (رویکرد ون لیوون). *جستارهای زبانی*، ۱۳(۱)، ۱۹۹-۲۳۲.
- ملایی، علی‌اکبر؛ معصوم‌پور، سارا (۱۴۰۱). مقایسه رویکرد فهدالعسکر و پروین اعتصامی به مسائل اجتماعی. *پژوهش در آموزش زبان و ادبیات عرب*، ۴(۲)، ۸۲-۹۶.

References

- Ahangar, A., Mashhadi, M. A., & Teimoorirabor, Z. (2023). A critical analysis and representation of social actors in "Bijan and Manijeh": van Leeuwen's (2008) sociological-semantic model. *Language Science Studies*, 10(17), 113–152. <https://doi.org/10.22054/l.s.2021.56950.1405> (in Persian)
- Alinezhad, M. (2023). Psychoanalytic research in Parvin's poetry. *Interdisciplinary Research in Persian Language and literature*, 2(2), 239–258. <https://doi.org/10.30479/IRPLI.2024.20406.1137> (in Persian)
- Almaghlouth, S. (2022). Mourning the lost: A social actor analysis of gender representation in the @ Faces of Covid's tweets. *Frontiers in Psychology*, 13, 1042621. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1042621>
- Babaii, E., & Rashed, M. (2017). Representation of social actors in Chinua Achebe's novel Things fall apart and its two Persian translations. *Translation & Interpreting: The International Journal of Translation and Interpreting Research*, 9(2), 151–165. <https://doi.org/10.12807/ti.109202.2017.a10>
- Bagherinia, H., & dashti, F. (2023). Investigating the importance and position of women in the family in the poems of Parvin Etesami. *Scientific and Specialized Journal of Modern Literary Research*, 2(2), 163–182. DOR/20.1001.1.28211413.1402.2.2.8.4 (in Persian)
- E'tesami, P. (1998). *Divan-e Parvin E'tesami*. Sahel Publications. (In Persian)
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Polity Press.
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. Pearson Education Limited.
- Fairclough, N. (2010). *Critical discourse analysis: The critical study of language* (2nd ed.). Routledge.
- Foucault, M. (1972). *The archaeology of knowledge and the discourse on language* (A. M. Sheridan Smith, Trans.). Pantheon Books. (Original work published 1969)
- Gee, J. P. (2014). *An introduction to discourse analysis: Theory and method*. Routledge.

- Ghanbari Abdolmaleki, R., & Firoozian Pouresfahani, A. (2022). Investigating the social agents' representation methods in Jalal Al-Ahmad's Fall valley from the perspective of critical discourse analysis using (van Leeuwen's) sociological-semantic components. *LRR*, 13(1), 199–232. <https://doi.org/10.52547/LRR.13.1.7> (in Persian)
- Halliday, M. A. K. (1994). *An introduction to functional grammar*. Edward Arnold.
- Herring, S. C., Kouper, I., Scheidt, L. A., & Wright, E. (2017). Conversations in the Blogosphere: An analysis of the social actor representations in online discourse. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 22(3), 123–140. <https://doi.org/10.1109/HICSS.2005.167>
- Khodadadi, M., Fakhraeian, R., & Ghaderi Moghaddam, M. (2022). Jacobsen's reading of political and social statements in "saegheye ma setame aghniast" by Parvin Etesami. *Political Sociology of Iran*, 5(8), 2193–2209. <https://doi.org/10.30510/PSI.2022.312190.2552> (in Persian)
- Machin, D., & Mayr, A. (2012). *How to do critical discourse analysis: A multimodal approach*. Sage.
- Molaei, A., & Masoompoor, S. (2023). Comparison of Fahad al-Asker and Parvin Etesami's approach to social issues. *Journal of Research in Arabic Language and Literature Education*, 4(2), 82–96. <https://doi.org/20.1001.1.2783512.1401.4.2.7.0> (in Persian)
- Mubasyira, M. T. M., Rasyid, Y., & Anwar, M. (2021). Application of Theo van Leeuwen's critical discourse analysis in Liputan6. Com news on the dissolution of BSNP. *IJLECR (International Journal of Language Education and Cultural Review)*, 7(2), 162–169. <https://doi.org/10.21009/IJLECR.072.15>
- Paltridge, B. (2012). Genre and English for specific purposes. In B. Paltridge & S. Starfield (Eds.), *The handbook of English for specific purposes* (pp. 347–366). John Wiley & Sons, Inc.
- Rahimi, M., & Parsa, S. A. (2023). The interactive role of linguistic and narrative elements in the textual configuration of "Arash the Archer." *Persian Language and Literature*, 31(95), 111–134. (In Persian)
- Sadeghi, F., Akbari, N., & Jahanian, S. (2021). An investigation of Parvin E'tesami's poems with an approach to reaction theory (double compensation) of Alfred Adler. *Persian Language and Literature*, 13(47), 1–27. <https://doi.org/10.30495/farsij.2021.682136> (in Persian)
- Shahrokh, M., Babaei, A., & Sadat Eshkevar, S. S. (2021). A comparative study on oppression themes in Parvin Etesami and Ahmad Abdolmoati Hejazi's poetries. *Comparative Literature Studies*, 15(59), 87–109. <https://doi.org/10.30495/clq.2021.685277> (in Persian)
- van Dijk, T. A. (2001). Multidisciplinary CDA: A plea for diversity. In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of critical discourse analysis* (pp. 95–120). Sage.
- van Leeuwen, T. (2008). *Discourse and practice: New tools for critical discourse analysis*. Oxford University Press.
- Wodak, R. (2001). The discourse-historical approach. In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of critical discourse analysis* (pp. 63–94). Sage Publications. <https://doi.org/10.4135/9780857028020.n4>
- Wodak, R., & Meyer, M. (2009). Critical discourse analysis: History, agenda, theory, and methodology. In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of critical discourse analysis* (2nd ed., pp. 1–33). Sage.
- Wodak, R., & Meyer, M. (2016). *Methods of critical discourse studies*. Sage Publications.